

*Gegevens voor een spreekbeurt omtrent het ruiterspel
aanwezig in de gevel van het stadhuis te
's-Hertogenbosch.*

Als je tegenwoordig wil weten wat voor nieuws er is uit eigen land of elders in de wereld, dan kijk je toch gewoon naar het journaal op de televisie.

Bovendien geeft de televisie = maar ook de vele boeken met mooie gekleurde platen = ons alle informatie over landen in de hele wereld; hun geschiedenis; de voetbalwedstrijden of reportages over speciale gebeurtenissen.

In dit verband mogen we ook de kranten en de films niet vergeten.

Als je daarover in het verre verleden iets wilde weten, dan was het heel wat moeilijker. Toch heeft men door de eeuwen heen altijd geprobeerd de mensen een voorstelling te geven omtrent gebeurtenissen welke in de belangstelling stonden. Denk maar aan de ontdekkingsreizen; oorlog; scheepsrampen; natuurrampen en bepaalde gebeurtenissen uit de bijbel.

Het oudste middel om dit door te geven waren de “*vertellers*”

In de plaatselijke logementen vertelden zij dan hun verhaal over bijzondere voorvallen welke werden toegelicht met platen en prenten. De aanwezige toehoorders konden na afloop van dit optreden dan zo'n plaat of prent kopen. De opbrengst hiervan was natuurlijk voor onze verteller.

Vele jaren later deed de kiekkast zijn intrede.

Dit was een soort kijkdoos waarbij de *kiekkast-man* een verhaal vertelde.

De toeschouwers moesten dan wel telkens in een andere kiekkast kijken om het verhaal te volgen.

De opvolger van de kiekkast was eigenlijk een soort *toverlantaarn* waarbij je het glasplaatje = waar het verhaal op stond = zelf kon verschuiven om het verhaal te volgen.

We doen weer een grote stap verder in de geschiedenis en we belanden bij de *panorama's*. Zij stonden meestal op jaarmarkten of bij speciale evenementen opgesteld.

Het waren grote tenten van zeildoek gemaakt. Hierin waren doeken opgehangen waarop dan het bewuste verhaal getekend of geschilderd stond.

In Nederland hebben we heden ten dage nog een voorbeeld van zo'n dergelijke voorstelling en wel *Panorama Mesdag te 's-Gravenhage*.

De hier getoonde opstelling geeft ons een beeld van: “*Gezicht op Scheveningen.*”

Echter noch het publiek noch de Directies van deze Theaters waren op den duur tevreden over het geboden en zochten naar middelen om met beweegbare attributen voorstellingen te geven. Dan doet het: *Theatre Mechanic* zijn intrede.

Ook in deze tenten werden bepaalde voorstellingen en gebeurtenissen weergegeven.

Men gebruikte voor de uitbeelding ervan allerlei soorten materialen zoals: hout, steen gips, glas, ijzer, enz.

Om het geheel zo echt mogelijk te doen lijken, konden delen van de opgebouwde fragmenten bewegen. Sommige van deze tenten waren zo luxe uitgevoerd, dat het mogelijk was om bepaalde delen tijdens de uitvoering te wisselen met andere fragmenten waardoor men eigenlijk een voorstelling kon presenteren met zeer afwissellende taferelen.

Nu waren er steden die uit liefhebberij of om een andere reden, een: "*beweegbaar mechanisme*" hadden gebouwd. Voor alle duidelijkheid, dit was niet verplaatsbaar en stond altijd op dezelfde plek in een bepaald gebouw of aan een gevel opgesteld.

Deze voorstellingen stonden meestal in contact met het mechanisme van een uurwerk waardoor zij op vaste tijden = bijvoorbeeld het slaan van de klepel op een klok = in beweging kwamen.

In 's-Hertogenbosch hadden we vroeger zelfs drie van deze mechanische voorstellingen; twee stonden er opgesteld in de Sint – Janskerk en een aan de gevel van het stadhuis.

De twee voorstellingen in de kerk van Sint – Jan gingen over verhalen uit de Bijbel en herinnerden de mensen elk uur van de dag eraan, dat zij degelijk en godsvruchtig moesten leven; en wat de gevolgen waren als ze dit niet deden.

Deze beide voorstellingen zijn vanwege de gebreken door hun ouderdom ooit afgebroken.

In de gevel van het stadhuis was de aangebrachte voorstelling eigenlijk meer een krijgstoneel.

Wat nu precies de bedoeling is geweest om het daar te plaatsen is niet helemaal duidelijk.

Men denkt, dat het een soort waarschuwing was aan een eventuele vijand, die het snode plan had onze stad te veroveren. Hij moest er wel op bedacht zijn, dat de Bosschenaren zeer moedig en vastberaden zijn en niet van plan waren hun stad zo maar gewonnen te geven.

Het hier beschreven mechanisme is nog steeds aanwezig in onze stad en je hebt waarschijnlijk al lang begrepen waar het over gaat:

De Perdj es van het Stadhuis.

Dit ruiterspel bevindt zich in de gevel van ons Stadhuis a de marktzijde onder de kroonlijst. Dit volledige spelmechanisme bestaat uit:

Een toren met kantelen waaruit de lopen steken van 5 kanonnen.

Een viertal in het harnas gestoken ridders te paard welke met gevelde lansen ten aanval trekken.

Een tweetal trompetters te paard welke het signaal tot de aanval geven.

Het hier beschreven ruiterspel komt in beweging wanneer op de Stadhuistoren door de wijzers van de klok het hele of het halve uur wordt aangewezen.

Uit de geschiedschrijving over onze stad weten we, dat het huidige ruiterspel niet het allereerste was, dat aangebracht werd in de gevel van ons stadhuis.

Bij de grote brand welke in onze stad woedde op 13 juni 1463 werd het stadhuis ernstig beschadigd.

Pas in het jaar 1478 was er voldoende geld aanwezig in de Stadskas om op deze plaats van het verwoestte gebouw een nieuw stadhuis te bouwen.

Het zal wel niet de eerste keer geweest zijn, dat de Bosschenaren het betreffende ontwerp voor dit nieuwe stadhuis maar waardeloos vonden. Wellicht is dat ook de reden geweest, dat men de voorgevel van dit gebouw al in 1529 begon te verbouwen.

Omdat men de rekeningen van deze werkzaamheden keurig in het stadsarchief bewaard heeft, weten we, dat er toen al een ruiterspel in de voorgevel van ons stadhuis aanwezig was. We moeten wel vermelden, dat de toenmalige afmetingen kleiner waren en ook de uitvoering van het geheel eenvoudiger.

Het waren ook geen nieuwe *Pérdjes met ridders* welke in dit spel werden toegepast. Of dat ze ergens anders gestaan hebben in het stadhuis of dat men ze elders opgekocht heeft is niet meer te achterhalen. Wel hebben we de tekst van een aantal rekeningen betreffende het genoemde ruiterspel kunnen achterhalen.

JASPER MABEE, beeldensnijder, van die perdekens voert raethuys tot het uregewerck dynende te vermaken

2 Carolus Guldens.

PETEREN de Urewerckmaker, vanden uregeqwerck opt raethuys mette steeken mennekens ende die wercke dair toe behoerende, beatelt.....

Ende vanden stelle vanden mennekans, betaelt

5 Carolus Guldens

JASPER MABEE, voer vier perdekens, twee die steken en twee die staen, mette mennekens te schilderen, betaelt:

4 Caroluis Guldens

In het jaar 1670 woonde er onze stad een zekere meneer *Jacob van Oudenhoven* welke in een door hem geschreven boek alle bijzonderheden vermeldde welke in onze stad toen te zien waren.

Over het *Ruiterspel van het stadhuis* schreef hij:

Door een horlogie met eenen voorslag en de looppen in 't slaen van de cloc twee ghemaecte Ruyters teghen malcanderen ende staen twee andere als Scheyts – Luijden toe te kijken, dat almede eenigh vermaeck geeft voir die het neyt ghesien en heeft.

Uit deze beschrijving blijkt, dat het ruiterspel toen alleen bestond uit:

2 Ridders en 2 Hoornblazers.

Het geheel was afgesloten met twee deurtjes, welke gesloten waren als de ridders stil stonden. Bij het slaan van de klok gingen de deurtjes open en kwamen de ridders tevoorschijn om buiten de gevel het steekspel uit te voeren.

In 1679 was het mechanisme kennelijk versleten.

Het Bestuur van onze stad gaf aan *JACOB ROMAN* de opdracht om een nieuw ruiterspel te installeren in de gevel van het stadhuis.

Deze *JACOB ROMAN* was niet alleen *Beeldensnijder* maar ook nog *Hofarchitect* van Willem de derde; Stadhouder en Koning van Engeland.

In het Bossche Stadhuis heeft hij ook nog andere werken uitgevoerd in opdracht van onze Magistraten. We noemen de galerij tussen de Hal en de Trouwzaal. Opmerkelijk is het, dat er in het archief een tweetal rekeningen zijn betreffende dit nieuwe ruiterspel. Namelijk

Jaar 1672 betaelt men aen DAEN ADRIAENSZ 36 guldens voir het snijden van zes paerdjes

Jaar 1679 betaelt men aen JACOB ROMAN 14 guldens voir het snijden van vier ruiters en twee trompetters.

Verdere uitleg bij deze rekeningen ontbreekt in deze administratie.

Jacob van den Oudenhoven schreef in zijn boek over het ruitergevecht in de gevel van het Stadhuis de volgende zinsnede:

“ al mede eenigh vermaeck geeft voir die het noyt ghesien en heeft. “

En dat is ook nu nog zo.

Niet alleen vreemdelingen, die onze stad bezoeken, maar ook Bosschenaren kijken er nog steeds met belangstelling naar.

*Aanvullende gegevens inzake het carillon van het
Stadhuis te 's-Hertogenbosch.*

Bij de beschrijving van het ruiterspel kwam het *Carillon* of ook wel *Klokkenspel* genoemd reeds zijdelings er sprake.

Het huidige Klokkenspel bestaat uit 23 klokken

15 klokken zijn gegoten door de gebroeders HENONY in het jaar 1649.

5 klokken zijn gegoten door Melchior de Haze in het jaar 1691.

1 klok is gegoten door Petit en Fritsen

Dit laatste klokje was ter vervanging van een exemplaar, dat bij de bevrijding van onze stad in 1944 ernstig beschadigd was.

De trommel van het mechanisch speelwerk, waarmede de klokken bediend worden, werd in 1649 gemaakt door *Juriaan Sprackeil* uit Zutphen.

De slagklok in de Stadhuisstoren welke de hele uren aangeeft is een van de oudste klokken van ons land en dateert uit het jaar 1372.

De afmetingen aan de onderzijde van deze klok bedragen:

Diameter is 1,20 meter Omtrek is 2,10 meter.

Op de klok = welke toegewijd is aan de H. Maagd Maria = heeft men de navolgende tekst geplaatst:

Ic heit Mari d'oercloc

Die Lude staen na mi op

Ic werd geslaghen van deze werd

Daarom bin ic groet ende sterc

In het Stadhuis bevinden zich nog een tweetal klokken welke aangesloten zijn op het hier beschreven uurwerk.

De wandklok in de kamer van de Burgemeester alsmede de klok tegen het plafond in de Raadszaal.
